Wendel Avisan

”wendelas vänner nr 39 Dec 2008

Läs om boken Sådan kärlek till blommor på sidan 9.

innehåll

Hög tid att nominera till Wendelapriset.....3
Den långfingrade Margot och historien om tomten
Två sagor av Wendela Hebbe.....4
Hebbarnas Snäckviken.
Några ögonvittnen berättar.....6
Sådan kärlek till blommor och så begåvade lärarinnor
av Ami Lönnroth.....9
Avdelning udda kunskap. Kavalla, Muhammed Ali och Clemens Hebbe
av Per Eric Mattsson.....10
De svenska historiedagarna, Hebbe och Greifswald
av Per Eric Mattsson.....12
Långväga gäster i Södertälje
av Signe Andersson.....14
Vårens program.....16

Blommorna på omslaget har hämtats från en av årets vackraste böcker Sådan kärlek till blommor av Louise Brodin, Ingemar Johansson och Ingvar Nordin. Blommorna i boken är målade av Charlotte von Schéele. Hon var musiklärare på Kjellbergska flickskolan i Göteborg under andra hälften av 1800-talet men är främst känd som blomstermålare. Över 700 utsökta små akvareller lämnade hon efter sig. En av våra styrelseledamöter i Wendelas Vänner Ami Lönnroth fångade upp boken på en träff i flickskolans kamratförening och skriver om den på sidan nio.

På sidan sju berättar Ewa Stenqvist, samtida med Hebbarna, om sin barndoms blomstervandringar i Snäckviken tillsammans med Signe Hebbe. Man plockade välluktande linneor, pyroler och nattvioler och gjorde pärlor av rosorna i trädgården.

I dag är Kjellbergska flickskolan jämnad med marken och Snäckviken har förvandlats till ett industriområde men det nyttar föga att beklaga sig. Värre skövlingar har skett på vårt klot. Låt oss glädjas åt att vår förening har haft ett lyckosamt jubileumsår och att det finns hopp om en god framtid om än i något lugnare tempo.

Jag slutar med ett citat av Wendela Hebbe från novellen Georgina 1847:

”Förunderligt att utmärkta kvinnor så ofta skaffa sig odugliga skräp till män.”

Något att fundera på.
God jul.

Per Eric Mattsson
ordf. i Wendelas Vänner

Notslinganitidninghuvudetärdeförsta tecknen i det vackra lilla musikstycke - Wendelas mörka lockar - som Love Almqvist tillägnade sin journalistkollega Wendela Hebbe på Aftonbladet.

Wendelas Vänner

UR STADGARNA
Wendelas Vänner är en ideell, politiskt obunden förening med syfte att rädda och bevara Wendela Hebbes Hus från Snäckviken i Södertälje och att sprida kännedom om författaren och journalisten Wendela Hebbe och operasångerskan Signe Hebbe och deras pionjärgärningar i svenskt kulturliv.

MEDLEMSKAP
Årsbetalande medlem kr 150:-
Familjemedlem, samma adress kr 100:-
Ständig medlem kr 1.800:-

PLUSGIRO
985920-8

STYRELSE
Ordförande
Per Eric Mattsson, 08-550 305 84
Vice ordförande
Signe Andersson, 08-550 139 87
Kassör och medlemsreg.
Kerstin Holmerin, 08-550 370 72
Sekreterare
Eva Rehme, 08-55010140
Övriga
Karin Bergstedt, 08-55060974
Marianne Lerner, 08-55037187
Nils Linder, 08-55037706
Ami Lönnroth, 08-550 305 84
Anna-Britt Piuva,08-55170860
Hedersordförande
Inga Lewenhaupt, 08-20 15 07

WENDELAVISAN
Per Eric Mattsson
per.eric@bibliobi.com
Sven Erik Rönnby
ronnby.s@telia.com

HEMSIDA
http://wendelasvanner.se
E-MAIL
info@wendelasvanner.se

Wendela Hebbes Hus

Vettersgatan 4
15171 Södertälje

Restaurangen
08-55086675
Butiken
Kerstin Holmerin

Hög tid att nominera till

Wendelapriset

Bästa socialreportaget i svensk press

Missa inte chansen att nominera. Senast den 31 januari 2009 måste nomineringar vara föreningen tillhanda och reportaget måste ha publicerats på svenska under 2008 antingen i bokform eller i tryckt press. Prissumman på 50.000 kronor kan ges antingen i sin helhet eller delas mellan två eller fler pristagare. **Alla har rätt att nominera utom skribenterna själva.**

Nomineringar med motivering och bifogad kopia på reportaget skickas till Wendelas Vänner, att.: Ami Lönnroth, Badhusgatan 8, 151 73 Södertälje eller med bifogad fil till föreningens mejladress.

Wendela fonden

Plusgiro 985920-8
(Wendelas Vänner)

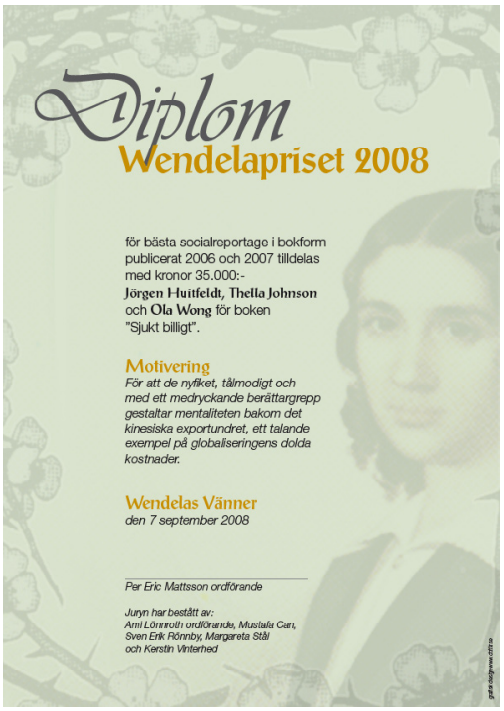
Diplom
Wendelapriset 2008

för bästa socialreportage i bokform publicerat 2006 och 2007 tilldelas med kronor 35.000:-
Jörgen Huitfeldt, Thella Johnson och Ola Wong för boken "Sjukt billigt".

Motivering
För att de nyfiket, tålmodigt och med ett medryckande berättargrepp gestaltar mentaliteten bakom det kinesiska exportundret, ett talande exempel på globaliseringens dolda kostnader.

Wendelas Vänner
den 7 september 2008

Per Eric Mattsson ordförande

Juryn har bestått av:
Ami Lönnroth ordförande, Mustafa Can, Sven Erik Rönnby, Margareta Stål och Kerstin Vinterhed

Är socialreportaget ett passerat kapitel i svensk press eller förekommer det, men i andra former? Så frågade vi oss i Wendelas Vänner för ett par år sedan. Det var ju Wendela Hebbe som introducerade socialreportaget i Aftonbladet i mitten på 1800-talet. Vi bestämde oss för att fira Wendelas 200-årsdag genom att instifta ett journalistpris och etablera en särskild fond, Wendelafonden, för att möjliggöra priset. Gensvaret var överväldigande. 96 nomineringar lämnades in. Den 7 september 2008, dagen före 200-årsdagen, delades priset ut i Aftonbladets lokaler i Stockholm. Nu är det dags att nominera till nästa års pris.

Juryn består även denna gång av Ami Lönnroth (sammankallande), Mustafa Can, Sven Erik Rönnby, Kerstin Vinterhed och Margareta Stål.

DenlångfingradeMargotoch historien om tomten

AV WENDELA HEBBE

Vem har inte hört talas om den tjuvaktiga skatan? Men kanske ingen vet var hon var barnfödd och bosatt. Det var i ett valnötsträd, som stod på gården vid ett litet hus i utkanten av en by i Frankrike, där hon brukade flyga och flaxa ut och in genom dörrar och fönster och prata och skratta utan all ända. En gång var det främmande i det lilla huset och som vädret var varmt, så dukades bordet på gården under valnötsträdet. Då aftonen kom och de främmande gått hem till sitt, skulle matmodern räkna in bordssilvret; det befanns då att en gaffel var borta. Nu blev det ett sökande inne och ute, överallt, men gaffeln var och förblev borta. Slutligen, då allt förgäves var genomsökt, kunde man icke tro annat än att den blivit stulen.

”Vem i all världen kunde ha tagit gaffeln?” ropade matmodern i sin häpenhet. ”Annette, Annette, Annette!” skrek nu skatan med full hals. Matmodern blev ännu mera häpen och tyckte just att det var som en fingervisning, ehuru hon icke borde hava satt tro till vad en sådan slampa sade. Hon blev ytterligen vred på stackars Annette och tog henne i strängt förhör samt pressade och hotade henne på allt vis, men flickan nekade och påstod i det yttersta, att hon var oskyldig, som det barn som föddes i natt, sade hon; det hjälpte ej, husbonden skickade bud på polisen och flickan sattes inom lås och bom oaktat hon bedyrade sin oskuld.

Hur det nu var, hon hade ingen som hjälpte henne och på den tiden handlade man strängt med sådana, som gjorde sig skyldiga till stöld

från husbonde eller s.k. hustjuvnad. Flickan blev dömd till döden.

Flera år därefter hände en gång, då drängen där i huset fått ut sin lön, att han satte sig på gungbrädet under valnötsträdet för att överräkna sina penningar, bland vilka även funnos några silvermynt. Han räknade och räknade och lade dem ett efter annat på brädan bredvid och de glänste så vackert i solskenet. Plötsligen slog Margot ned och knep sig ett 5 francs-stycke samt flaxade upp i sitt bo därmed. Drängen svor för sig själv, stoppade sina pengar i fickan och klättrade upp i trädet för att hämta sin rövade skatt; och se – när han sträckte ut handen i skatboet, fann han icke blott den utan även den åratal förut bortkomna silvergaffeln. Nu insåg man, fast för sent, vem som var rätte tjuven. Visst ångrade man sitt förhastande och sin orättvisa, men nu var det för sent: gjord gärning har ingen återvändo, heter det, och förbryterskan levde sorglöst och skrattade ännu länge medan den oskyldigt anklagade och straffade sov norr om kyrkan i den lilla byn Palaiseau vid Versailles, där händelsen timade. Margot är emellertid sedan dess illa anskriven över hela den vida världen för sin illbragd och sin lögnaktighet, vilka, till yttermera visso och åminnelse, den odödliga nidvisan La Gazza ladra besjungit. Men detta var en sorglig historia, varför vi nu skall tala om en annan, som är litet gladare, nämligen om en tomte, som också blev orättvist misstänkt, men icke anklagad.

Detta är historien om

denlilleTomten

Det var en gång en bonde, som var ute och färdades nattetid. Bäst som han sitter där och kör sin häst i stilla mak, så kommer där en liten tomte traskandes vid vägkanten och som ber så vackert, att han skulle få följa med. Ja, visst kan du det få, säger bonden, du lärer inte väga så många marker du lilla kräk, säger bonden och så krallade sig tomten upp i vagnen, och bonden fortsatte sin väg. De for och for, men bonden tyckte, att skogen aldrig varit så lång och att den aldrig tog slut; det var som om han kört det tyngsta lass genom en sjumila skog; men han tyckte därjämte, att hans eget bälte, där han förvarade sina pengar, blev allt lättare och lättare, ja, så förunderligt lätt, att han till slut tänkte inom sig att den lilla tomten bestulit honom, men han nändes icke säga det högt; men tomten (tomtar ser människors tankar) vänder sig mot bonden och säger:”Se efter!” bonden stannar då, knäpper av sig det tomma bältet och märker då att det gått hål på´et; nu stiger han ur och ser bortåt vägen, och får då syn på silverpengarna som ligger och glänser på vägen och i backarna; nu var han nödd till att gå tillbaka och plocka dem upp, och när han så kom till vagnen igen, satt den lille tomten och lagade bältet åt´en, men han sa ingenting.

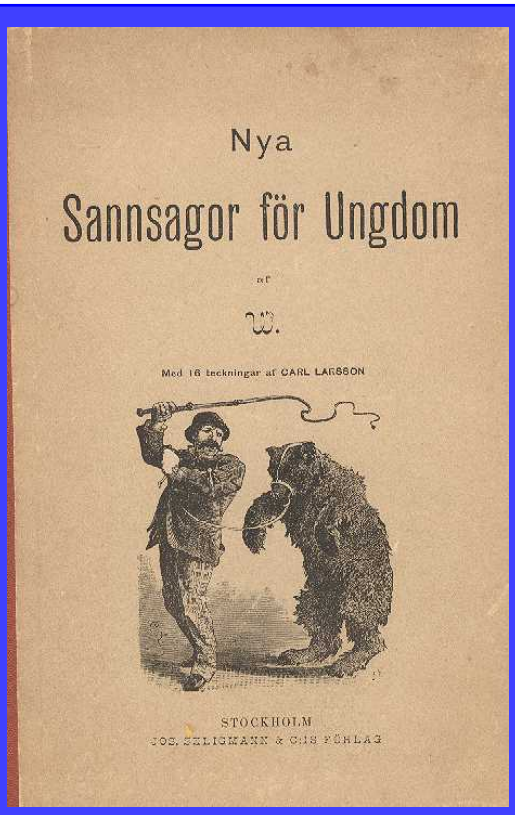

Wendela Hebbes Nya Sannsagor för Ungdom kom ut 1884 och blev hennes sista bok. Den fick en förnämlig illustratör i Carl Larsson (1853-1919). Carl Larsson kom för andra gången till Paris 1880 och bosatte sig i målarbyn Grez-sur-Loing några mil söder om Paris. Det är väl troligt att illustrationerna tillkom här även om han då mest sysslade med akvareller. I ett brev till Wendela från Paris den 8 februari 1882 lämnar han en offert: ”Jag har just sett de bägge böckerna I skogen och Bland trollen. Teckningarnas storlek var sådan som jag föreställt mig att de borde vara. Priset för dessa teckningar kan jag ju ej skruva ner längre än till 10 kronor stycket, och då bjuder jag på träbitarna (= stockarna).”
Det blev sammanlagt 18 illustrationer av Carl Larsson varav två ingår i vidstående berättelser.

Vännen Bjørnstjerne Bjørnson blev mycket förtjust i boken:”Kort og godt, i boken er noget heksaktig, den fanger en med løjer og alvor og spot og insmigrende latter, men der er en kniv i bæltet på den lille heks.”

Hebbarnas Snäckviken

Några ögonvittnen berättar.

I samband med sommarens föreställningar av Cecilia Sidenbladhs pjäs Midsommarafton vid Snäckviken fick vi många frågor om hurudant livet egentligen gestaltade sig för Wendela och hennes tre döttrar på somrarna i Snäckviken. På denna och följande sidor har vi samlat några samtida skildringar. Några har förekommit tidigare i Avisan, några är nya. Sommarlivet i Snäckviken började vid midsommar 1863. Gården var en storstilad gåva från Lars Johan Hierta, Wendelas tidigare arbetsgivare och far till hennes ende son Edvard (Faustman). Det var dock bara två döttrar som fick uppleva Snäckviken. Med författarens rätt har Cecilia gjort sig skyldig till en anakronism och även placerat mellandottern Thecla i Snäckviken men hon dog redan 1861 vid 26 års ålder. Dock fick Theclas son med August Sohlman, Armand Bergeron, glädja sig åt flera somrar i Snäckviken.

Vi börjar med Valdemar Vedel, Wendelas danska barnbarn, som föddes 1865. Han blev en välkänd professor i litteraturhistoria i Köpenhamn och skildrade 1912 sina idylliska somrar i Snäckviken i en dansk tidning.

I bokstavlig mening satt svenskheten i blodet. Svenska var på ett sätt vårt modersmål och många gånger både i skolan och i min författarverksamhet har jag fått känna värdet av att växa upp med två språk, som i kraft av sitt nära släktskap är så vanskliga att hålla i sär. Vi gick under namnet "de svenske Djaevle" bland Rosenvaengets barn och många små drag i klädedräkt och levnadssätt - som det rökta renköttet och mesosten på skolsmörgåsarna - har präglats av moderns härstamning.

De flesta av våra sommarferier tillbringade vi uppe på vår mormors lantställe vid Mälaren och vi barn lärde oss känna och älska den svenska naturen och landskapet mycket framför vårt eget land. När far då och då tog oss med till Sorgenfri och Sollerö, som han var knuten till, överstrålades de själländska bokskogarna för oss barn helt av Mälaröarna i dess sommarlovsglans med deras berghällar, björkhagar, smultron och lingon. Svenskhet var för oss något äventyrligt-poetiskt och konstnärligt-bohemiskt som drog oss bort från vårt eget hems borgerlighet.

Mormor hade under sin tid glänst i de litterära Stockholmskretsarna med sin skönhet och kvickhet - hon hade varit nära vän med Tegnér och Almqvist och var själv duktig som romanförfattare och sagoboksförfattare. Min moster (Signe Hebbe) var operasångerska med europeiskt rykte, uppträdde på olika nationalscener, således också på vår Kungliga Teater och på Operan i Paris. En moster, som dog tidigt, var en talangfull skådespelerska. Deras bekanta hörde också nästan alla till litteraturen och konsten, men isynnerhet teatern och musiken. När mormor och moster Signe kom på besök från Stockholm eller på hemresa från Paris, förde de med sig till det ärbara ämbetsmannahemmet i Rosenvaenget en främmande luft, som insögs med begär av oss unga: det var parfymerna och kostymerna till "Afrikanskan" eller "Traviata" - det var sången och musiken och alla teaterhistorierna, som förde en fläkt av äventyret in i hemmet.

Och mor själv - så länge hon ändå hade levt i de köpenhamnska ämbetsmannakretsarna och strävat efter att acklimatisera sig, - en främmande fågel var och förblev hon, med en egen vilja och egna flygdrifter i sig, som inte hörde hemma i ankdammen, och som hon ovillkorligt planterade in i sina barn.

Foto Berta Valerius (se sidan 13)

Wendela och Signe Hebbe kom från Mannheim i Tyskland direkt till sitt första midsommarfirande i Snäckviken 1863. Signe hade haft ett ansträngande gästspelskontrakt med flera nya instuderingar och Wendela hade, enligt ett brev från Hierta, intagit en tjänarinnas skapelse och suttit hela dagarna och sytt åt henne och följt med i klädlogerna osv. Fotot till vänster föreställer Signe i orientalisk-turkisk dräkt för operan Lalla Rookhi, som hon sjöng vid två tillfällen i Mannheim i mars 1863. Dräkten troligen ritad av gode vännen Janne Höckert.
(Allt enligt Inga Lewenhaupts doktorsavhandling om Signe Hebbe.)

I ett tidigare nummer av WendelAvisan (nr 16 2001) redovisades minnesanteckningar av Ewa Stenqvist. De hade redigerats av Nils Linder, ordförande i Kulturhistoriska föreningen i Södertälje och också styrelseledamot i Wendelas Vänner. Nils far var i sitt första äktenskap gift med en dotter till Ewa Stenqvist, som växte upp i ett hus inte långt från Snäckviken där Hebbarna vistades om somrarna mellan 1863 och 1888. För detta nummer av WendelAvisan har Nils grävt ytterligare i sina släktarkiv. I sin svärfars samlingar har han också hittat Hebbematerial. Svärfadern hette Johan Lewin och var mycket aktiv i Kulturhistoriska föreningen. Bland annat finns en sammanställning "Gamla Södertäljeminnen" i vilken en gammal Södertäljebo, Emma Larsson, har lämnat en skildring av 1870-talets Södertälje. Hon bodde som ung vid Snäckviken.

Här nedan ger vi några glimtar ur livet i Snäckviken, sådant det tedde sig för Ewa Stenqvist och Emma Larsson.

Så här skriver Ewa:

Vid Snäckviken där Hebbes bodde var vi ofta. Det var det roligaste vi visste att få gå dit, men vi fick turas om för vi var så många. Man kom aldrig olägligt. Vi företog nästan alltid promenader i omgivningarna med Signe, plockade linnea, pyroler och nattvioler, som är så härliga och välluktande blomster. I trädgården fanns massor av rosor som vi fick plocka för att därav göra pärlor som fru Hebbe lärde oss. Man plockar av bladen av rosorna, stöter dem i en mortel av järn för att de skall bli svarta. Man späder med rosenvatten. När rosorna är så välstötta att de bildar en deg formas de i en storlek man vill. De lägges att torka. När de är halvtorra sticker man hål i pärlan med en strumpsticka. Man kan också med strumpstickan göra ränder utanpå pärlan. Pärlorna får ytterligare torka, varefter de uppträdas till halsband.

När krusbären var mogna fick vi plocka så mycket vi ville. På Signes födelsedag den 30 juli och fru Hebbes den 8 september var vi alltid där och gratulerade. Där var alltid mycket främmande.

Så här skriver Emma:

Området från bryggeriet och ner mot Snäckviken bestod av härlig hagmark. Hagen kallades "Direktionshagen". Hela sjöstranden var kantad med ståtliga alar och bitvis bildade de åldriga alarna skymmande alléer, alldeles som skapade för svärmiska promenader. Längre upp i hagen fanns det präktiga björkar. I själva Snäckviken, d v s i närheten av stranden, låg ingen mera byggnad än det Hebbeska huset. Sjön gick längre upp då än nu, och det fanns ingen allmän väg efter stranden. Signe Hebbes trädgård avgränsades mot vattnet av en pittoresk stenmur. Invid denna låg ett badhus, inom vars skyddande hägn Signe Hebbe svalkade sin härliga vackra kropp. Och så låg naturligtvis en liten roddbåt förtöjd vid stenmuren.

Från Hebbes gård fram mot Lina herrgård, där ståthållare Bildt[1] den tiden residerade, löpte en underbart vacker gångstig och denna blev Signe Hebbes älsklingspromenad. Vid Karlberga fanns åter en naturskön hage, och här samlades Södertäljeborna under vackra kvällar och mornar till fester eller en stunds rekreation.

----Tänk er en vacker kväll med den fallande solen över Mälaren, och dess sköna stränder, Signe Hebbe sjungande på sin balkong och så hundratals båtar i närheten av stranden med andlöst lyssnande människor. Det är ett minne man bevarar livet ut. Till gården hörde en den mest vackra trädgård, man kunde få se. Ner mot sjön växte ymnigt med rosor, som fru Hebbe naturligtvis skötte själv. Ovanför huset, lite längre upp i backen, låg ett litet näpet orangeri. Och här odlade damerna Hebbe oranger. Det blev kart, men aldrig mogen frukt. Till gården hörde två mindre byggnader, i den ena var köksavdelningen, i den andra bodde gårdskarlen. Signe Hebbe hade ett särskilt rum för sig i huvudbyggnaden en trappa upp, och här voro hennes lagerkransar och segertroféer förvarade.

Ewa berättar också om Signe Hebbes societetsliv i Södertälje och hennes sångframträdanden i olika sammanhang.

På somrarna var alltid balerna för badgästerna och andra i Societetshuset. Conserter ägde även rum där, kyrkoconcerter förekom även. Signe Hebbe gav flera gånger concerter både i Societetshuset och kyrkan, varvid flera artister medverkade. Signe Hebbe ombads ofta biträda vid concerter i Södertälje. ---

---

Som Ewa berättar ovan medverkade Signe Hebbe ofta i S:ta Ragnhilds Gilles konserter och kören missade sällan tillfällen att hylla "den frejdade sångerskan. Så här rapporterade Södertelge tidning i juli 1866.

Sancta Ragnhilds Gille firade sistl söndag sin sommarhögtid medelst utfärd i ångbåt till Ragnhildsborg. En del ordensbröder från Stockholm hade även infunnit sig och de livliga talen vid skålarna samt det vackra vädret gjorde att festen blev ovanligt animerad. Kl. 10 skedde återfärden då fartyget dröjde utanför det vackra Snäckviken och gillets sångare bringade den där boende sångerskan Signe Hebbe sin hyllning under utförande av ett par serenader.

Den 14 mars 1868 i samma tidning:

Fröken Signe Hebbe, vars moder, den bekanta författarinnan Wendela Hebbe, är bosatt härstädes, återkom hit från utlandet förliden tisdag den 10 dennes. Samma dag på aftonen hälsade åtskilliga medlemmar av härvarande S:ta Ragnhilds Gilles kör den utmärkta sångerskan välkommen, medelst utförande av några sånger utanför hennes bostad.

---

1 Gillis Bildt (1820-1894) var diplomat, riksmarskalk och en kort period 1888-89 statsminister. Han ägde en period gården Lina som gränsade till Wendela Hebbes Snäckviken.

Halländsktrubadurisnäckviken

Den halländske spelmannen och författaren August Bondeson (1854-1906) kom under sin studietid i Uppsala på 1880-talet att då och då besöka Wendela och Signe Hebbe i Snäckviken. Bondeson var en historieberättare av rang och kunde både i ord och ton tolka speciellt den halländska allmogens liv. Redan under studietiden blev han bekant som författare. Så här skrev Wendela i ett brev sommaren 1887.

Bondeson kom resande från Uppsala och muntrade kolonin ett par dagar med bondhistorier, folkvisor och slangpolskor. Till slut tog inspirationen dem alla så att Signe dansade hambopolska med spelmannen som hade lagt ifrån sig felan och trallade och dansade.

I december 1888 skickade Bondeson sin nya bok Nya allmogeberättelser. Wendela tackar för boken och beklagar att hon inte hann få del 3 av sin sagobok I skogen färdig till jul. Den 19 januari 1889 har damerna Hebbe läst Bondesons bok och Wendela skriver:

Stort tack för klappen, som vi haft mycket nöje av i jul. Men roligare vore om du själv berättade sagorna för oss. Underligt är, att Du, till Din person har långt mera poesi än alla Dina troll, tomtar och gastar tillsammantagna - någonting av Hogarth - så att man gråter och ler på samma gång, men åt sagorna bara ler man. Varav kommer sig detta månne? Därom har jag ofta frågat mig själv, utan att finna lösningen på gåtan. Men detta ämne skall vi muntligen dröfta, när en gång vi råkas.

Bondeson tecknad av Severin Nilsson 1880. Bondeson blev senare mycket känd som författare till klassikern Skollärare John Chronschoughs Memoarer (1897).

Signe Hebbe i Tälge siminrättning

”Stor sensation i Tälge siminrättning vid åsynen av en tapiserad stortå (i vilken jag fått en sticka). Nöjaktig förklaring å min sida över fenomenet varav framstod att min Tiptipoldmor varit negress, vilken stamhärledning vållat abnormiteten som å respective avkomlingarna i nästa led kommer att inskränka sig till lilltån.”

Teckningen finns i Musikmuseets samling av Signe Hebbeteckningar, som vi har fått fri tillgång till. Övre delen av teckningen har också varit införd i tidningen Idun.

Sådan kärlek till blommor och så begåvade lärarinnor

AV AMI LÖNNROTH

Ett utdöende släkte – så måste man beteckna oss som en gång gick i flickskola, en skolform som lades ned 1967. Men vilken bildningsinsats som alla de begåvade och hängivna lärarinnorna gjorde! Givetvis kryddad med mycken moral och en äldre tids syn på vad som är passande för flickor. Min egen flickskola – Kjellbergska flickskolan i Göteborg – började som alla andra som ett privat initiativ under 1800-talets förra hälft när flickor ännu inte hade rätt till högre utbildning. Det skulle dröja ända till 1927 innan flickor fick tillträde till de statliga läroverken där vägarna öppnades till realexamen och studentexamen. Men under tiden och i ytterligare femtio år kunde flickskolornas elever skaffa sig en gedigen bildning som avslutades med normalskolekompetens efter sju år. Innan dess hade de gått fyra år i folkskola.

Den första advent varje år träffas Kjellbergska flickskolans kamratförening och firar adventsgudstjänst i den vackra Örgryte gamla kyrka. I år var det första gången jag kunde vara med, trots att det är över femtio år sedan jag lämnade skolan. Vilken nostalgitripp! Ur de åldrande damernas ansikten framkallades så småningom den ena flickan efter den andra och vid kaffet efteråt bubblade alla skolminnen upp till ytan. Uttrycket ”att gå i barndom” fick en ny innebörd. En av mina gamla skolkamrater, Louise Brodin, journalist och tidigare informationschef för Göteborgs Botaniska Trädgård kunde i år presentera ett strålande vackert bokverk som hon varit projektledare för och som har med både flickskolor och botanik att göra: ”Sådan kärlek till blommor”.

Där berättar hon initierat och spännande om flickskolorna i Göteborg det fanns ett antal välrenommerade sådana medan Ingvar Nordin som i trettio år var knuten till Botaniska Trädgården berättar om Charlotte von Schéele som mellan åren 1873 och 1898 var Kjellbergska flickskolans musiklärarinna. Men det som han liksom eftervärlden minns henne för är hennes underbart fina blomsterakvareller varav ett antal reproduceras i denna läckra bok. Fyra av dem syns på omslaget. Tidigare har det i samband med Kjellbergskas 150-årsjubileum 1985 givits ut en mapp med åtta av Charlotte von Schéeles akvareller, nu slutsåld. Jag hör till de lyckliga som har dem inramade i mitt hem.

Charlotte von Schéele lämnade efter sig 718 planscher med växtillustrationer i akvarell. 96 av dem ingick i Krok-Almquists klassiska skolflora, i upplagan från 1956 som min generation har umgåtts med. Charlotte von Schéele var bara en av borgerlighetens många begåvade kvinnor som skaffat sig försörjning som lärarinna. Så gjorde också Wendela Hebbe, som vi vet. Wendela nämns speciellt av Louise Brodin som en av många ”språkkunniga, belästa och vittra kvinnor i den svenska historien.” Ofta var lärarinneyrket det enda som stod en begåvad kvinna till buds. Vilket för generationer av elever var en tillgång men kanske satte stopp för lärarinnornas egen utveckling. Några, som dessa två, fick eller skaffade sig möjligheter att vidareutveckla sina talanger.

”Sådan kärlek till blommor”, av Louise Brodin, Ingemar Johansson, Ingvar Nordin samt foto Håkan Berg är utgiven på Warne förlag 2008

KAVALLA, MUHAMMED ALI OCH CLEMENS HEBBE

Om man är svensk författare, fotograf eller tecknare kan man få förmånen att vistas några veckor i Atheninstitutets gästhem i Kavalla vid Egeiska Havet i nordöstra Grekland. Här byggde det Svenska Tobaksmonopolet under mellankrigstiden ett ståtligt hus i den då förhärskande funkisstilen. Inredningen, levererad av Nordiska Kompaniet, blev stilenlig och helsvensk. Kavalla var ända fram till andra världskriget ett centrum för tobaksodling och tobakshandel. Varje tobaksföretag med självaktning skulle naturligtvis finnas på plats med sina representanter och helst i egna representativa hus.

Efter kriget ändrades konsumtionsmönstren för tobak och underlaget för verksamheten i Kavalla försvann. Monopolets kulturintresserade VD, Olof Söderström, förvandlade då huset till ett gästhem för konstnärer och forskare och till semesterhem för de anställda. På 1970-talet donerades huset till Svenska Atheninstitutet, i vars regi det alltsedan dess drivits.

En av sevärdheterna i Kavalla är den stora statyn av Muhammed Ali av Egypten. Han var en fattig bondpojke från Kavalla, född 1769, som började sin karriär som tobaksarbetare och soldat i något som närmast kan jämföras med hemvärnet. I spetsen för ett litet regemente av frivilliga från hemorten skickades han till Egypten för att delta i försvaret mot Napoleon. I slaget vid Rahmanieh 1801 gjorde han ett djärvt och uppmärksammat kavallerianfall, som bäddade för hans senare imponerande karriär. Efter den anarki som utbröt i Egypten efter Napoleons reträtt fick han allt större inflytande och blev så småningom pascha och guvernör över Nedre Egypten. Hans makt växte genom erövringar i Afrika och i Arabien. Han erövrade de heliga städerna Mecka och Medina och grundlade Sudans huvudstad Kartum. I formell mening var han underställd Höga porten men kom successivt att agera alltmer självständigt gentemot sultanen. På 1830-talet erövrade Muhammed Ali Syrien och panik utbröt i Konstantinopel, som sökte stöd hos Ryssland. Muhammed Ali fick så småningom ett starkt stöd av bonapartisterna i Frankrike, som i honom såg

Olof Söderström var legendarisk chef på Svenska Tobaksmonopolet 1957-70. Han finns på ovanstående tavla i Kavallahuset målad av Sven Ljungberg.

Svenska institutet i Kavalla, tidigare Tobaksmonopolets anläggning. Bilden hämtad från hemsidan http://www.athenvannerna.se/kavalla.

en ”Österns Napoleon” som under fransk medverkan skulle skapa om hela Främre Orienten och bilda en ny muslimsk stat omfattande Egypten, Syrien och Arabien. I grunden gällde konflikten karavanvägarna till österns länder. Den amerikanska historikern Barbara Tuchman har i boken *Bibeln & svärdet* (Atlantis 1992) skrivit ett spännande kapitel om den. 1839 kom det till en öppen konflikt mellan stormakterna, en konflikt som så när orsakat ett världskrig.

I denna konflikt engagerade sig Clemens Hebbe intensivt. För oss i Wendelas Vänner är han känd som förlupen make till Wendela Hebbe. 1839 lämnade han hustru Wendela, tre små döttrar och en förödd ekonomi och hamnade i London som tidningsförsäljare. Efter något år väckte han politisk uppmärksamhet genom en insändare i The Sun, på den tiden en respekterad tidning. Clemens tog parti för Frankrike och Muhammed Ali i den österländska frågan. Först kallades han till den franske ambassadören Guizot i London och sedan till självaste konseljpresidenten i Paris Adolphe Thiers där han fick lägga ut texten.

Statyn av Muhammed Ali vid hans födelsehem i Kavalla. Foto artikelförfattaren.

Ryssland såg en chans att få inflytande i området genom att stödja Turkiet. Engelsmännen tyckte att en svag och åldrande men formbar turkisk sultan var en bättre väktare över det livsviktiga området än ”en aktiv arabisk härskare” som lord Palmerston uttryckte det. Detta, menade Hebbe, var ett fatalt misstag av den annars så skicklige Palmerston, och endast ett sätt att spela despotierna i Wien, S:t Petersburg och Berlin i händerna. England borde inse att vänskap med Frankrike var enda sättet att gagna friheten i Europa

Carl Jonas Love Almqvist som turistade i Paris på hösten 1840, har i romanen *Gabriel Mimanso* givit en härlig stämningsbild från de dagar då den politiska trätan kulminerade. Huvudpersonen i boken möter av en händelse borgarkungen Louis Philippe i Versailles trädgård ivrigt diskuterande med sin konseljpresident Adolphe Thiers. Krig eller inte krig var frågan. Till Thiers besvikelse gav sig kungen och gick med på att offra Muhammed och återlämna Syrien och Arabien till sultanen i Konstantinopel. En rasande Thiers avgick och Guizot tillträdde som ny premiärminister. Clemens Hebbes karriär tog en ny vändning. Han for till USA för nya äventyr.

Det har påstått att Clemens själv, som reporter för *Times* i London, träffade Muhammed

Dessa tavlor, betittade av artikelförfattaren, finns i Muhammed Alis palats i Kavalla nu förvandlat till ett elegant hotell. Foto Ami Lönnroth.

Ali i hans krigstält i Syrien eller Persien eller i Kavalla där han byggt sig ett palats på gamla dar. Detta har jag dock inte kunnat belägga. *Times* arkiv från denna tid är ofullständiga och Clemens finns inte nämnd i arkivet. Bland hans efterlämnade papper finns dock en osignerad artikel, som berättar om hur en Timesreporter arbetar och hur artiklarna når målet i London.

Kanske är detta enbart en skröna men nog kan man föreställa sig den språkkunnige Clemens Hebbe sittande i kretsen av Muhammed Alis familj och lägga ut texten om allehanda världspolitiska frågor. Muhammed Ali själv var i 70-årsåldern halvsenil och skröplig, möjligen analfabet, men sonen Ibrahim Pascha, född 1789, hade fått en gedigen fransk utbildning och deltagit aktivt i faderns krigståg inte minst i samband med erövringen av Syrien. Han var nu på väg att överta ståthållarskapet över Egypten efter fadern. Han skulle därmed bli nummer två i den släktdynasti som regerade Egypten ända tills kung Faruk störtades av Abdel Nasser 1952.

DES VENSKA HISTORIEDAGARNA, HEBBE OCH GREIFSWALD

AV PER ERIC MATTSSON

I år ägde de Svenska Historiedagarna (DSH) rum den 10-12 oktober i Greifswald i Pommern. DSH är en ideell förening bildad 1993 vars huvudsakliga syfte är att anordna en årlig konferens för historieforskare, historielärare och andra historiskt intresserade. Sammankomsterna har varit mycket populära och årligen besökts av flera hundra personer och har några gånger ägt rum utomlands i Tartu, Åbo och Riga. I år var temat Tyskland och Sverige genom historien. Ca 250 personer hade tagit sig till den gamla svenska universitetsstaden Greifswald, många med chartrat tåg från Malmö.

Ami Lönnroth och jag fick förtroendet att hålla ett föredrag om Wendela Hebbes sociala reportage på uppdrag av Svensk Presshistorisk förening. Detta med anledning av Wendelas 200-årsjubileum och vår jubileumsbok Empati och engagemang. Vårt ämne hade förvisso ingetmedkonferensenstema att göra vilket gjorde oss något skamsna och ivriga att åtminstone hitta någon enda beröringspunkt med Nordtyskland. Så småningom hittade vi en som till och med kunde kopplas till författaren Ernst Moritz Arndt. Han har fått genamnåt universitetet i Greifswald där konferensen avhölls.

Wendela Hebbe gifte in sig i den Hebbeska släkten 1832. Den hade då fortfarande kvar en liten del av sin forna glans. Den förste Hebben (Christian) invandrade just från Greifswald 1710. Släkten tillhörde den så kallade skeppsbroadeln. Den var kopiöst rik och ägde slott och herresäten lite varstans i landet. I Stockholm ägde den bl a Hebbeska huset på Riddarholmen som efter representationsreformen blev en del av den nya tvåkammarriksdagen. Kontakterna med kungahuset var, särskilt på Gustav III:s tid, stundom intensiva.

Två av Gustav III:s och Gustav IV Adolfs främsta hovfunktionärer var bröderna Munck av Fulkila. Den yngre Otto Munck (1764-1835) var gift med Elise Hebbe (1773-1840). Elise var faster till Wendelas man Clemens. Efter Gustav IV Adolfs avsättning 1809 följde makarna Munck kungaparet i landsflykten. Sedan kungaparet separerat 1812 bosatte sig paret Munck hos drottning Fredrika i Baden.

Elise Munck Hebbe var en fantasieggande person, skön och firad både vid hovet, där Karl XIII hörde till hennes beundrare, och bland litterärt folk. Redan 1804 hade hon blivit bekant med den tyske författaren och politikern Ernst Moritz Arndt under hans bildningsresa i Sverige. I Tyskland

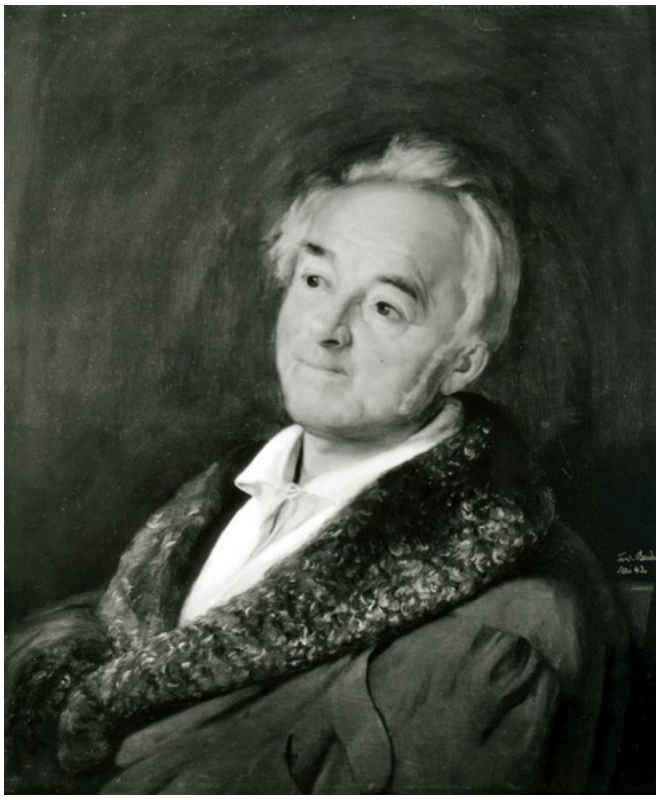

Den tyske författaren och politikern Ernst Moritz Arndt (1769-1860). Han föddes på Rügen inte långt från Greifswald. Elise Munck, född Hebbe, ansågs vara hans ”musa”. Universitetet i Greifswald är uppkallat efter honom. Fotot från nätet.

Greifswald tillhörde Svenska Pommern, som var en del av Sverige från 1648 till 1815. Segrarmakterna i andra världskriget delade Tyskland och Österrike i ockupationszoner varvid Greifswald hamnade i den sovjetiska och ingick sedan i Östtyskland. Efter Tysklands återförening har stora insatser gjorts för att renovera och återuppbygga staden. Invånarantalet är drygt 50.000. Staden är väl värd ett turistbesök och har en del minnen från svensktiden.

fördjupades deras vänskap och hon beskrivs som hans musa, vad nu det kan betyda.

Wendela Hebbe var en företagsam person. Nygift och med svärfar boende på gården i Näsbyholm satte hon sig ner och skrev ett brev till sin svärfars syster Elise Munck utan att ha träffat henne men ha hört mycket talas om henne.

Wendelas brev är inte bevarat men väl Elises svarsbrev. Hon var då över 60 år, märkt av sjukdom och full av världsvishet. Brevet finns på KB och citeras i Brita Hebbes Wendelabok.

"Att du, min bästa Wendela, fattat en så uppriktig ömhet för mig kan ej annat än oändligen glädja mig; låt likväl ej din livliga inbillning föreställa dig din gamla faster i ett skönare ljus än verkligheten förtjänar. Du är ung, livlig och, enligt allt jag erfarit, väl också av natur och bildning mycket poetiskt sinnad. - Av min salig bror Christian har jag erfarit, liksom även av din egen man, då ännu blott din fästman, att du skall äga en verkligt musikalisk talang; även ock att du lär hålla mycket utav att läsa, så mycket mer som du har kunskap i flera språk. Allt detta har oändligen fägnat mig, såväl för din skull, min vän, som för din mans och övriga släktingars.."

På slutet varnar Elise Wendela för att ge sig hän åt sin böjelse för läsning ty den är "särskilt farlig för oss kvinnor som lätt låter förleda oss av den yttre glansen och fåfängan. Eftersätt aldrig dina plikter som maka och mor...".

PS

1. De Svenska Historiedagarna nästa höst äger rum i Finland med anledning av 1809. Håll utkik på hemsidan www.dsh.se.

2. Tyvärr äger vi ingen bild på den vackra Elise Munck, född Hebbe. Om någon Hebbeättling äger en sådan vill vi gärna visa upp den i Avisan.

Berta Valerius

Fotot av Signe Hebbe på sidan 6 har tagits av Stockholmsfotografen Berta Valerius (1824-1895). Det tillhör Stadsmuseets samlingar. Hon ansågs vara en av Stockholms absolut bästa fotografer. Till en början arbetade hon i sitt hem men efter en tid inrättade hon en ateljé på Mäster Samuelsgatan. Vid den stora konst- och industriutställningen i Kungsträdgården 1866 belönades hon med hedersdiplom. Bertha Valerius var också en av få kungliga porträttleverantörer som verkade på den tiden. I Stockholm fanns på 1860-talet ca 100 fotografer varav 15 var kvinnor.

Långväga gäster i Södertälje

AV SIGNE ANDERSSON

En dag i november kom ett tiotal kvinnor från Kirgisistan till Södertälje. De är alla politiker och var på ett veckolångt besök i Sverige för att träffa politiker och framför allt studera kvinnliga politikers villkor. De ingår i ett demokratiprojekt, som Bonnie Bernström driver genom sin konsultbyrå Språngbrädan. Bonnies arbete inriktar sig främst på före detta sovjetrepubliker, där det finns ett stort intresse för demokratisering.

Besöket i Södertälje startade i nya Stadshuset. Vilken tillfredsställelse det var att få välkomna gäster dit jämfört med det gamla stadshuset. Undertecknad gav först lite grundläggande information om Södertälje. Kommunalrådet Susanne Bergström tog emot gruppen och berättade om sina erfarenheter som kvinna i politiken. Susanne gav handfasta råd och framhöll särskilt vikten av sammanhållning kvinnor emellan.

Så var det dags för lunch i Wendela Hebbes hus. Det fanns både frågor och synpunkter att ventilera, så tolken Maria Hassan fick knappt tid att äta. Maria kommer från Ukraina men är numera bosatt i Sverige och var riksdagsledamot för Stockholm under förra mandatperioden.

Bonnie Bernström brukar framhålla vikten av goda förebilder, och tillsammans har vi lyft fram historiskt viktiga kvinnor. Wendela Hebbe är ju en föregångskvinna, som tack vare Wendelas Vänner nu börjar bli allmänt känd som Sveriges första kvinnliga jounalist. Men det är också intressant att för moderna kvinnor berätta om hennes liv som ensamstående trebarnsmor och familjeförsörjare på 1800-talet. De kirgisiska kvinnorna lyssnade med stort intresse och hann också titta på museet, innan det var dags för återfärd till Stockholm.

Ovan: Kirgisiska politiker på lunch i Wendela Hebbes hus. Fr.v. Musaeva Elegiia, Smanbaeva Jyldyz Askarbekovna, okänd, projektledaren Aisuluu Kamchybekova, Bonnie Bernström, tolken Maria Hassan och Signe Andersson.
Till vänster: Musaeva Elegiia och Beishenbaeva Gulniza vid Signe Hebbes porträtt.

I nummer 36 av Avisan skrev vi en helsida om entusiasten Doris Forsdahls arbete med Wendela Hebbes försvunna tal och sångspel Dalkullan, som hon skrev anonymt för Signe Hebbe 1858. Av en slump hittade Inga Lewenhaupt ett handskrivet partitur på Sveriges Teatermuseum. Texterna är fortfarande försvunna men Doris Forsdahl har tagit sig an partituret och försökt rekonstruera pjäsen. Den 2 januari är det, som framgår av affischen, som hon också har utformat, dags för föreställning i Vänersborg. Dottern Kristina Jennerborg (fotot nedan) sjunger sångerna. Den som har vägarna åt Vänersborgshållet efter nyår rekommenderas att se föreställningen. Ring gärna Doris Forsdahl för information 0521-69713.

"Det är tydligt att ska man komma någon vart i kulturlivet så ska man bli 70 år"
Carl Johan de Geer

Du som vill komma någon vart är välkommen att ta kontakt med oss. Vi behöver museivakter, guider, hjälp med katalogisering av böcker, trädgårdsarbete mm. Det är roligt, trevligt och lärorikt men föga lönsamt om du tänker på pengarna. Telefonnummer att ringa finns på sidan två.
Välkommen.

Du missar
väl inte
medlemsavgiften i
Wendelas Vänner
Endast 150 kronor
till
plusgiro 985920-8

B

FÖRENINGSBREV
Föreningen Wendelas Vänner
c/o Holmerin, Täppgatan 22,
15133 Södertälje

Porto
betalt

Söndagen den 18 januari kl 15

Hon älskade

Helena Henschen återkommer till Wendelas Hus och berättar om sin nya bok Hon älskade. Boken handlar om Helenas farmor Signe Thiel, som var dotter till finansmannen och senare konstmecenaten Ernst Thiel. Signe var gift med den kände läkaren Folke Henschen, som hon fick fem barn med men senare separerade från. Wendelas Vänner i samarbete med Helga Henschens Vänner och ABF Södertälje Nykvarn.

Söndagen den 15 februari kl 15

Hur lät Jenny Lind, Christina Nilsson och Signe Hebbe?

En studie av sångskolor och röstideal under 1800-talet. Elisabeth Hellström berättar om sin C-uppsats i musikvetenskap från Uppsala universitet 2007 och Inga Lewenhaupt, som skrev sin doktorsavhandling om Signe Hebbe, kommenterar några äldre inspelningar.

Den 19 februari kl 11:45 på Trombon i Nya Stadshuset

Du som missade Bangföreställningen med Agneta Wallin i Wendelas Hus 2005 har nu en ny chans. Kultur- och fritidsförvaltningen i samarbete med ABF ger föreställningen som lunchteater. ”En riktig liten pärla. Gestaltandet brinner, liksom Bangs cigarett, med liten men fokuserad glöd” skrev Pia Huss i DN. Missa inte denna fina monologteater. Inträde 175 kronor inkl soppa, bröd, kaffe och kaka.

Söndagen den 8 mars kl 15

Snälla flickor kommer till himlen, smarta feminister kan komma hur långt som helst...

Birgitta Wistrand, filosofie doktor på en avhandling om Elin Wägner, f.d. riksdagsman och VD i Positiva Sverige berättar om sina föregångare Fredrika Bremer och Elin Wägner. Hon är nu för andra gången ordförande i Fredrika-Bremer-Förbundet.

Söndagen den 19 april kl 15

Riksspränging och begynnelse ETT 200-årsminne

Per Sandin, anställd på Livrustkammaren och uppvuxen i Södertälje berättar om finska kriget och vad det förde med sig. Per är utställningskommissarie för den stora minnesutställning med rubrikens namn, som nu visas i Helsingfors. Wendelas Vänner och Kulturhistoriska föreningen arrangerar tillsammans med ABF i Södertälje Nykvarn.

Torsdagen den 23 april kl 19

Årsmöte I WENDELAS VÄNNER

Programmen äger rum i Wendelas Hus i Södertälje om inget annat anges. Inträde kr 70:- inkl kaffe och hembakat.